

A fenntarthatósági kritériumok térbeli diszkontálása

Spatial discounting of sustainability criteria

Lengyel Attila

Pallasz Athéné Egyetem
E-mail: lengyela@szolf.hu

Kulcsszavak:

fenntarthatóság,
térbeli diszkontálás,
környezetvédelem,
szemléletváltás,
polgármesterek

A fogyasztói társadalmak kötelező „fogyasztás itt és most” logikájukból következően térben és időben is meredeken diszkontálnak. Ez alapvetően és negatív irányban befolyásolja a jövő generációk esélyeit. A térbeli diszkontálás jelenségének feltérképezése segíthet annak megértésében, hogy az elmúlt évtizedekben a fenntarthatósági erőfeszítések összességében miért fulladtak kudarcba, ez pedig a hatékonyabb cselekvés alapja lehet. A polgármesterek fenntarthatósági prioritásai és azok térbeli diszkontálása nemcsak egy adott település, de a térben tovagyűrűző hatások miatt az ország és összességében a Föld jövőbeli kilátásait is befolyásolja. A globális szinttől a települési felé elmozdulva a megkérdozett polgármesterek a környezetvédelem és a szemléletváltás jelentőségét térben diszkontálják. A környezetvédelem esetében meredek, a szemléletváltás esetében mérsékelt diszkontálás mutatkozik. Jelen tanulmány hiánypótló, ugyanis a polgármesterek fenntarthatósági prioritásokkal kapcsolatos térbeli diszkontálásának empirikus kutatásáról eddig sem a hazai, sem a külföldi szakirodalom nem számolt be.

As a result of their „consumption here and now” logic, consumer societies are characterised by steep temporal and spatial discounting. It profoundly and negatively affects life prospects of future generations. Researching the phenomenon of spatial discounting can help to understand why sustainability efforts of the past decades have been unsuccessful and this knowledge may be the basis of more effective action. Sustainability priorities of local leaders and spatial discounting of these priorities do not only affect local conditions, but because of spillover effects along spatial scales also the country and in aggregate the future of the whole planet. From global scale towards local, importance of environmental protection and change of attitude is spatially discounted by local leaders. In the case of environmental protection the discounting is steep while for the change of attitude it is moderate. The present study makes a unique contribution to the discounting literature as spatial discounting of sustainability priorities by local leaders has not been the subject of research either in Hungary or abroad.

Keywords:

sustainability,
spatial discounting,
environmental protection,
change of attitude,
local leaders

Beküldve: 2016. október 26.

Elfogadva: 2017. február 3.

Bevezető: a kutatás indokoltsága és elméleti háttere

A polgármesterek fontos szerepet játszanak a települések fenntarthatósági törekvéseiben (Szlávik–Turchany 2002, Kajner et al. 2013, Eaton–Kostka 2014, Zsom 2015). Tanulmányom célja, hogy a kiválasztott prioritások közül empirikusan vizsgáljam a környezetvédelem és a szemléletváltás többihez viszonyított jelentőségét, térbeli diszkontálását. A két prioritás kiválasztása jelentésük értelmezését igényli. Bár szakirodalmuk jelentős, fontosságuk kiemelése mégis minden eddigénél sürgetőbb. Egyértelművé vált, hogy a fenntarthatóság alapvetően nem tudományos-technikai probléma (Huesemann–Huesemann 2011), hanem világszemléletünket és értékrendünket érintő kihívás (Capra 1982, Hay 2005, Zsolnai 2015). A több évszázados külső térre, „objektív” világra fókuszálás után már nem halasztható tovább a belső „szubjektív” valóság vizsgálata (Nicolescu 2010), a világhoz való viszonyunk, világ-

szemléletünk felülvizsgálata (Hedlund-de Witt et al. 2014). A külső tér a tudati tér harmóniája nélkül nem tartható fenn (Suvorov–Suvorova 2015, Zsolnai 2015). A tudati tér elsődlegességét Faragó László (2013) társadalmi szinten a következőképpen fogalmazta meg: „A téridő nyitottsága lehetőséget teremt a téri megjelenés módjának és formáinak (akár a zárt téregységek működésének) a megváltoztatására, *amelyet magunkban, a társadalom tudati szférájában kell elkezdeni*.” (20. old.) A szemléletváltás tágabban értelmezve a külső okok helyett az egyéni felelősség, a külvilág átalakítása helyett a belső transzformáció felé való elmozdulás. Szűkebb értelmezésben az „ideális” szemléletváltás *a környezeti korlátokat túllépő fogyasztói szemléletnek az átalakulása egy olyan világszemléletté és cselekvő attitűddé, amely a környezet eltartóképességén túl nem akar fogyasztani, így a szemléletváltás tekintetében elsődlegesek a növekedés kulturális, közösségi és belső, személyes értékei*. A környezetvédelem mint fenntarthatósági prioritás kiemelését a krízistünetek folyamatos súlyosbodása magyarázza (Steffen et al. 2015, Hansen et al. 2016). Jelen helyzetben már az erős fenntarthatóság (Daly 1977, Costanza–Daly 1992) is kevés, csak a mélyökológián (Naess et al. 2008) és a bioetikán (Lynch–Norris 2016) alapuló „legerősebb fenntarthatóság” jelenthet megoldást (Washington 2015, 42. old.). A környezetvédelem fogalmán *a környezeti korlátok szigorú betartását és az erre irányuló tevékenységek (például alternatív energiák használata, jelentős fogyasztáscsökkentés, externáliák szigorú adóztatása, az ökoszisztémával kapcsolatos szolgáltatások beárterése, a biológiai sokféleség megőrzése) összességét értem*.

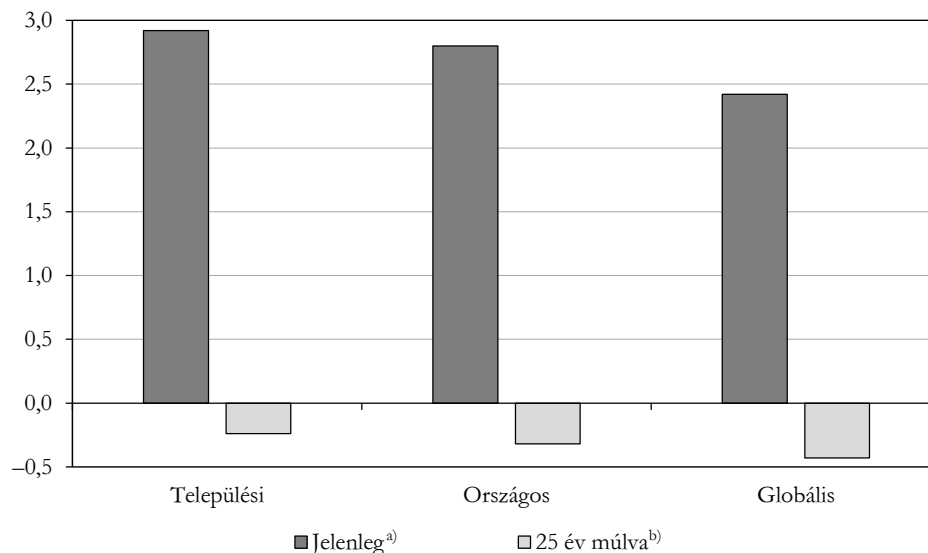
A diszkontálás jelensége univerzális (Schultz et al. 2014). Emberek és állatok esetében is megfigyelték már az időbeli (Stevens et al. 2005), a térbeli (Hannon 1994) és a társadalmi (Jones–Rachlin 2006) diszkontálást. Utóbbiak közül meg kell említeni a környezetre vonatkozó időbeli preferenciákat is magában foglaló országos időbeli diszkontálásra vonatkozó vizsgálatot (Tabi 2012). Az azonnali előnyöket időben és térben a távolabbiakkal szemben preferáló „jutalomkereső magatartás” (reward seeking behaviour) neurokémiaileg kódolt, ösztönszerű jelenség (Wise 2004). Mindennapi jelentőségét tükrözik például a következő nyelvi fordulatok: „jobb ma egy veréb, mint holnap egy tűzok” (időbeli diszkontálás), vagy a „minden szentnek maga felé hajlik a keze” (térbeli diszkontálás). A diszkontálás elmélete szerint a fogalom általánosságban azt jelenti, hogy a referenciaponttól (az állat/az érzékelő egyén/közösség relatív helyzete) időbeli, térbeli vagy társadalmi egységekben távolodva a döntés vagy a megfontolás tárgyának jelentősége, jelenértéke a diszkontálás (leszámítolás) során csökken (Gattig 2002). Az időbeli diszkontálás elméletének több évszázados előzményei vannak. A közgazdaságtanban már Adam Smith felhívta a figyelmet az intertemporális döntések fontosságára (Smith 1759), de az első széles körben elfogadott modellt (DU) Paul Samuelson (1952) dolgozta ki. A modell megbízhatóságát és normatív értékét (amivel kapcsolatban maga Samuelson is kifejezte kétségeit) az utóbbi évtizedekben sokan cáfolták (Frederick et al. 2002). A kritikákkal párhuzamosan jó néhány alternatív elmélet látott napvilágot (Bölskei 2009). A kultu-

rális kontextus a diszkontálás intenzitását jelentősen módosíthatja (Mei et al. 2011, Kim et al. 2012). Több tanulmány is bizonyította például, hogy a keleti kultúrkörben élőkre kisebb mértékű diszkontálás jellemző, mint a nyugati társadalmakban élőkre (Chen et al. 2005, Takahashi et al. 2009, Kim et al. 2012).

A térbeli diszkontálás sokkal rövidebb múltra tekint vissza, de szintén gazdag szakirodalmi háttérrel rendelkezik. Először Musson (1974) alkalmazta empirikusan, amikor is öt közösség túlnépesedéssel kapcsolatos véleményét tesztelte az Egyesült Királyságban. Míg a válaszadók háromnegyede túlnépesedettnek vélte az országot, addig kevesebb mint a felük gondolta ugyanezt a saját lakókörnyezetéről. Az első jelentős elméleti alapvetés Smith nevéhez fűződik, aki kidolgozta a térbeli diszkontálás exponenciális modelljét (Smith 1975). Norton és Hannon (1997) „helyalapú” (place-based) térbeli diszkontálási elméletének központi eleme az embereknek a lakóhelyhez, a hely szelleméhez (sense of place) való elsődleges kötődése. Az elmélet szerint az „itt és most” esetétől távolabb található természeti értékeket az emberek már diszkontálják. Uzzell (2000) négy ország (Írország, Anglia, Ausztrália, Szlovákia) esetében három különböző mintán vizsgálta a természeti értékekre vonatkozó térbeli diszkontálást. 1. Írországban a környezeti kérdésekben járatos népességből vettek mintát. 2. Angliában, Ausztráliában és Szlovákiában olyan egyetemistákból állt a minta, akik teljesen vagy részben a környezetvédelemre szakosodtak. A 3. minta olyan angliai tinédzserekből állt, akik egyhetes intenzív környezetvédelmi oktatáson vettek részt. Mindhárom minta esetében beigazolódott az a hipotézis, hogy az emberek súlyosabbnak gondolják a globális környezeti problémákat, mint a települési problémákat. A környezet iránti egyéni felelősségérzet a válaszadó földrajzi helyétől távolodóan csökkent. Uzzell „ironikusnak” nevezi azt, hogy *bár az emberek felelősnek érzik magukat a települési környezetért, éppen ezen a szinten érzékelik legkisebbnek a problémákat* (314. old.). Gifford és szerzőtársai (2009) 18 országra vonatkozóan vizsgálták a természeti környezet állapotának értékelése kapcsán megfigyelhető térbeli és időbeli diszkontálást. A szerzők szerint a megkérdezetteket „térbeli optimizmus” és „időbeli pesszimizmus” jellemzi. Mivel a referenciaponttól (a válaszadó helyétől) időben és térben távolodva a kutatásban részt vevők egyre rosszabbnak tartották a környezet állapotát (1. ábra), tehát esetükben a „térbeli optimizmus” és az „időbeli pesszimizmus” nem figyelhető meg.

1. ábra

A környezet állapotának térbeli és időbeli diszkontálása, 2009
 Spatial and temporal discounting of the condition of the environment

a) A mérésnél alkalmazott ötfokú skála szélsőértékei: 1=nagyon rossz, 5=nagyon jó.

b) A mérésnél alkalmazott ötfokú skála szélsőértékei: -2=sokkal rosszabb, 2=sokkal jobb.

Forrás: Gifford et al. 2009 alapján saját szerkesztés.

A hazai szakirodalomban az elmélet szintjén jelenik meg a térbeli diszkontálás (Boda 2001, Csutora–Kerekes 2004). Boda (2001) a nemzetközi kereskedelem viszsza-szorítását szorgalmazó cikkében a térbeli és az időbeli diszkontálás pszichológiai jelenségét tekinti a legfontosabbnak, valamint ebből vezeti le a „települési tevékenységek előtérbe helyezésének” szükségességét (30. old.). A diszkontálás és a fenntarthatóság szorosan összefügg. Voinov és Farley (2008) megfogalmazásában „a fenntarthatóság teljes mértékben az intertemporális preferenciákról szól” (109. old.). Az időbeli diszkontálás jelentősége a fenntarthatósági kontextusban nem kérdőjelezhető meg, de a térbeli diszkontálás szerepe sem elhanyagolható (Gifford et al. 2009, Baum–Easterling 2010). Például az ökoszisztémával kapcsolatos szolgáltatások értékelése megbízhatatlan eredményekhez vezet akkor, ha a térbeli diszkontálás befolyásoló hatását nem vesszük figyelembe (Kozak et al. 2011). Baum (2012) a mezőgazdasági kárpótlások és a klímaváltozás-migráció-konfliktus kérdéskör elemzése kapcsán mutat rá arra, hogy önmagában sem az elemzésekben és a döntéselőkészítésben túlnyomóan használt időbeli diszkontálás, sem a térbeli diszkontálás nem tudja pontosan megragadni a folyamatok tényleges költség-haszon összefüggéseit. Ennek kiküszöbölésére az említett tanulmány az időbeli és a térbeli tényező-

ket egyszerre figyelembe vevő tér-idő diszkontálási modell alkalmazását javasolja. Perrings és Hannon (2001) a pozitív rátájú időpreferencián azt érti, hogy a jelenlegi generáció tagjai alig érznek felelősséget az általuk a jövő generációknak okozott kárért, a „pozitív rátájú földrajzi preferenciák – az időbeli preferenciák térbeli megfelelői – nem csupán azt fejezik ki, hogy a diszkontáló a települési fogyasztást preferálja, hanem azt az értékítéletet is, melyet a helyi döntéshozók képviselnek a tetteik térben tovagyűrűző felelősségével kapcsolatban” (26. old.).

Az eddigiek alapján a következő hipotéziseket vizsgálom az empirikus kutatásban:

1. A polgármesterek fenntarthatósági prioritásai között relatíve csekély súllyal jelenik meg a környezetvédelem és a szemléletváltás mindhárom (települési, országos, globális) területi szint esetében.
2. Mindkét prioritás (környezetvédelem és szemléletváltás) vonatkozásában me-redek térbeli diszkontálás tapasztalható.
3. A két prioritás térbeli diszkontálásának mértéke nem különbözik egymástól szignifikánsan a településméret, illetve az olyan demográfiai változók tekintetében, mint a nem, az életkor és az iskolázottság.

Minta és módszerek

Minta, kérdőív

2015 júniusa és 2016 márciusa között 2690 polgármestert (beleértve a budapesti kerületekét is) kerestem meg e-mailben, levelem a kutatás céljának rövid ismertetése mellett tartalmazta a kérdőív linkjét. Ebben az időszakban a kérdőívet háromszor küldtem ki, a második, illetve a harmadik alkalommal értelemszerűen csak azoknak, akik még nem válaszoltak a kérdésekre. A polgármesterek aktuális elektronikus elérhetőségének többségét a megyei kormányhivatalok oldalain elérhető adattáblázatokból, kisebb részben telefonos megkeresés útján szereztem meg. Somogy, Veszprém és Zala (66, 72 és 70%) megye kivételével minden megyében a polgármesterek több mint 85%-ának sikerült elküldenem a kérdőív linkjét tartalmazó levelet.

Online önkitöltős kérdőívet alkalmaztam. Az online kutatás elfogadott módszer a regionális vizsgálatokban (Goda 2012). A kérdőívet a Szent István Egyetem (SZIE) Online Kutatás Limesurvey alkalmazásával készítettem el, és a kapott eredményeket is innen exportáltam a statisztikai elemzésekhez, melyek során R nyílt forráskódú statisztikai szoftvert használtam. A kérdőív két részből állt. Az első, a fenntarthatósági prioritásokkal kapcsolatos részben nyitott kérdésekre három (települési, országos, globális) szintre kellett a hosszú távú fenntarthatóságot biztosító három, tetszés szerinti prioritást – fontossági sorrendben – megfogalmazni. A kérdőív második része egy mindfulness (jelentudatosság) szintet mérő pszichometriai skálát tartalmazott, az ebből kapott eredmények nem képezik jelen tanulmányom tárgyát.

A kérdőívben mind a három szint esetében nyitott kérdést használtam. Elég volt címszavakat (például munkalehetőség, források), és/vagy rövid kifejezéseket (például több fiatal, ökológiai szemléletváltás) megadni, de néhány mondat is elfért a kérdésekhez tartozó szövegdobozokban. A kérdőív minden cellája „nem kötelező” paraméterre volt beállítva, tehát a kitöltő bármelyik szinten, bármelyik prioritási cellát válasz nélkül hagyhatta. A kitöltés teljesen anonim volt (nem végeztünk rejtett azonosítást, például IP-címfigyelést sem), a válaszadó bármikor abbahagyhatta, törölhette vagy később folytathatta a kitöltést. Az 1. táblázat a minta egyik esetét, egy konkrét válaszadó válaszait a tényleges, kódolatlan adatokkal mutatja be. Mind a kilenc cella külön változóként szerepel. Az esethez tartozó demográfiai változók értékeinek közlésétől terjedelmi okokból eltekintek.

1. táblázat

Egy konkrét válaszadó kódolatlan válaszai
Uncoded answers of a respondent in the sample

Kérdés	1. válasz	2. válasz	3. válasz
Mi kellene ahhoz, hogy az Ön települése hosszú távon fenntartható legyen, megmaradhasson?	Több fiatal	Munkahely	Állami támogatás
Mi kellene ahhoz, hogy Magyarország hosszú távon fenntartható legyen, megmaradhasson?	Európaibb fizetés	Több szakember	A fiatalok Magyarországon maradása
Mi kellene ahhoz, hogy a Földön az emberi civilizáció hosszú távon fenntartható legyen, megmaradhasson?	Környezetvédelem	Szemléletváltás	Jobb emberek

A mintával kapcsolatos korlátok és bizonytalanságok

Összesen 1492 kérdőív érkezett vissza. Ebből 557 kérdőív legalább egy szinten tartalmazott egy vagy több prioritást. A fennmaradó kérdőívek kitöltetlenül érkeztek vissza. (Ezekben az esetekben a válaszadó vélhetően megnyitotta a kérdőívet, majd úgy döntött, hogy mégsem fog neki, és törlés nélkül kilépett belőle.) A 23 budapesti kerület polgármestereinek kiküldött kérdőívek közül sajnos egyet sem kaptam vissza kitöltve. Budapest (mint metropolisz település) olyan sajátos helyet foglal el a magyar településhálózatban (Nemes Nagy–Tagai 2009, Kukely 2011), hogy különálló vizsgálata indokolt lett volna.

A kitöltött és az üresen hagyott cellák aránya települési szinten 1623/48, országos szinten 1563/108, globális szinten pedig 1486/185 volt. 68 válaszadó semmilyen demográfiai adatot nem adott meg, így válaszaikat a harmadik hipotézis vizsgálatánál nem vettem figyelembe. Bár a minta összességében nem tekinthető reprezentatívnak, mivel ez az első ilyen jellegű hazai empirikus vizsgálat, így a feltáró jellegű

elemzés is hasznos és további kutatásokat ösztönző információkkal szolgálhat. A minta reprezentativitásának hiányát előre ismertük és hátrányával számoltunk. A személyes interjúk ugyanis fizikálisan megoldhatatlanok lettek volna. A telefonos interjúkat ugyan megkíséreltük, de az időegyeztetés nehézkessége miatt nem tudtuk kivitelezni őket. A postán vagy online kiküldött kérdőíveknel fennáll a lehetősége annak, hogy a tényleges kitöltő nem a címzett, esetünkben a polgármester, ezt a hibaforrást azonban nem lehet kiküszöbölni. A papíralapú kérdőív kérdései előtt feltűnően szerepeltetett „Személyesen a polgármester töltse ki!” felhívás (Mezei 2007) ugyanúgy nem garantálta a kérés teljesítését, mint ahogyan a jelen kutatásban használt, közvetlenül a polgármestert megszólító e-mail sem. Az egy kitöltőtől beérkezett több kérdőív esete ugyan nem életszerű, de statisztikailag előfordulhat. Ezt az esetet az IP-címek figyelésével sem zárhattuk volna ki. Bár a munkahelyek általában fix IP-címmel rendelkeznek, mégsem mutatható ki, hogy a polgármester a munkahelyi gépéről kattintotta-e a kérdőív linkjét, vagy azt esetleg átküldte a privát címére, otthoni kitöltésre. Ez utóbbi esetben a privát gépek IP-címeinek dinamikus kiosztása miatt nem ismert, hogy egy személy valójában hány kitöltött kérdőívet küldött be. Az említett bizonytalanságok miatt a konkrét célcsoportnak (és nem a nagyközönségnek) készült internetes kérdőívek reprezentativitása még akkor sem biztos, ha a mintába történő beválogatást a véletlen mintavételi módszertan szigorú betartásával végezzük el.

A feldolgozás során alkalmazott módszerek

A statisztikai vizsgálatokhoz a nyitott kérdésekre adott válaszokból álló mintát kódolni kellett. A kódolást a megalapozott elmélet (Grounded Theory) iránymutatásai alapján (Gelencsér 2003) végeztük el. A nyílt kódolási folyamatot leegyszerűsítette, hogy nem hosszú interjúszövegeket, hanem címszavakat, kifejezéseket, ritkábban rövid mondatokat kellett a két vizsgált prioritásba besorolni. Voltak olyan válaszadók, akik eleve és kizárólagosan a szemléletváltás és a környezetvédelem prioritást adták meg címszóként az egyes szintek prioritásai között. Ezekben az esetekben túl, csak olyan kifejezéseket kódoltam a vizsgált két prioritásba, melyek egyértelműen oda sorolhatók voltak. Az első és a második hipotézist a két prioritás esetében az adott szintnek az összes többi prioritáshoz viszonyított előfordulási gyakoriságával vizsgáltam. Az, hogy a két prioritással eleve egyező címszavakban megadott esetek mögött milyen tartalom van, az adott szint magyarázott eseteiből valószínűsíthető, de teljes bizonyossággal nem ismert. A környezetvédelem esetében ez kismértékű, a szemléletváltás esetében számottevő bizonytalanságot okozott, amit a következő fejezetben ismertetek. A harmadik hipotézis tesztelésére ordinális regressziót használtam. Bár a kérdések felvezetésében kértük a válaszadótól, hogy az adott szinten belüli három prioritást fontossági sorrendben adja meg, mégsem állapítható meg, hogy a megadott három (vagy két) prioritás sorrendje valóban értékskála szerinti-e, vagy egyszerűen csak azt tükrözi, hogy milyen sorrendben jutottak eszébe a válasz-

adónak az egyes prioritások. Emiatt az egyes területi szinteket külön nem vizsgáltam. Amennyiben egy válaszadó az adott szinten legalább egyszer olyan prioritást adott meg, melyet a környezetvédelem vagy a szemléletváltás prioritásba lehetett kódolni, akkor az adott szint három választ összesítő cellába 1, máskülönben 0 került. Így egy mutatóban összegeztem a fenntarthatóság szempontjából legfontosabbnak tartott két prioritást. Míg a három (települési, országos, globális) bináris rangsor változói az ordinális regresszió független változói, addig az életkor, az iskolázottság, a nem és a településméret a magyarázó változók voltak. Nem tipikus a bináris változók ordinális változónak tekintése, mivel azonban a két prioritás a bevezetőben említettek alapján kiemelt fontosságú a többihez képest, így jelen esetben ezt indokoltnak tartottam.

Eredmények és néhány lehetséges magyarázat

A beérkezett válaszok alapján a vidéki polgármesterek fenntarthatósági prioritásainak (környezetvédelem, szemléletváltás) területi (települési, országos, globális) szintek szerinti jelentőségét és feltételezett térbeli diszkontálását tudtam elemezni.

A 2. táblázat összefoglalja azokat az eseteket, amelyekből (a prioritással eleve megegyezőkn kívül) a két prioritás összetevődött. A környezetvédelem prioritással megegyező címszó szerinti és a magyarázott esetek aránya települési szinten 34/5, országos szinten 57/6, globálisan 232/33. A szemléletváltás prioritással megegyező címszó szerinti és a magyarázott esetek aránya települési szinten 153/8, országos szinten 198/15, globálisan 245/18 volt. Települési szinten a szemléletváltáshoz leginkább a közösség kohéziójával kapcsolatos esetek tartoznak (például a helyi emberek minél nagyobb aktivitása; a lakosság bevonása; a közösség erősítése a településen; nagyobb lokálpatriotizmus). Ez egybeesik azokkal a kutatásokkal, melyek a hazai települések közösségi kohéziójának problémáira mutatnak rá (Skrabski–Kopp 2008). Országos szinten a domináns esetek politikai jellegűnek tekinthetők (például a politikai torzalkodás megszüntetése; szemléletváltás a kormány részéről; politika-mentesség; a korrupció felszámolása). Globális szinten többségben vannak azok az esetek, melyek nagyarányú átfedést mutatnak a szemléletváltás bevezetőben kifejtett értelmezésével (például szemléletváltás a Föld tűrőképességével kapcsolatban; a fogyasztás jelentős visszafogása; a pazarlás megszüntetése; szerényebb életmód). Az esetek ilyen mértékű szórása miatt felmerül a kérdés, hogy mennyire releváns a szemléletváltás mint prioritás, és esetében mennyiben értelmezhető a térbeli diszkontálás?

2. táblázat

A vizsgált prioritások* területi szintenként magyarázott esetei, 2015–2016

Explained incidents on the three spatial scales.

Items similar to the explanation in the first section are emboldened.

Szint	Prioritás, eset
	Szemléletváltás
Települési	1. Szemléletváltás, a helyi emberek minél nagyobb aktivitása; 2. Tudatformálás; 3. szemléletváltás (a lakosság bevonása); 4. Szemléletváltás a lakó- és a közvetett környezetünk védelme; 5. Szemléletváltás, a települések termelőeszközeinek visszaszolgáltatása; 6. Szemléletváltás, a közösség erősítése a településen; 7. Szemléletváltás a közteherviselésben; 8. Szemléletváltás, nagyobb lokálpatriotizmus (nem csak lakóhely).
Országos	1. A politikai torzsalkodás megszüntetése; 2. Szemléletváltás az emberek részéről; 3. Szemléletváltás a kormány részéről; 4. Szemléletváltás, korrupciómentesség; 5. Szemléletváltás, a korrupció felszámolása; 6. Szemléletváltás, például az egészségügyet az oktatást illetően; 7. Szemléletváltás bizonyos területeken; 8. Szemléletváltás a munkához való hozzáállásban; 9. Szemléletváltás a meglévő források felhasználásában; 10. Szemléletváltás (öngondoskodás); 11. Szemléletváltás az újraelosztásban; 12. Szemléletváltás, politikamentesség; 13. Szemléletváltás minden szinten; 14. Szemléletváltás a környezetvédelem területén ; 15. Szemléletformálás, pozitív gondolkodás.
Globális	1. Szemléletváltozás a Föld tűrőképességével kapcsolatban ; 2. Szemléletváltás (jó nagy); 3. Szemléletváltás és a megállapodások betartása; 4. Szemléletváltás az életmódban ; 5. Szemléletváltás a környezetvédelem területén ; 6. Szemléletváltás a fogyasztásban ; 7. Szemléletváltás – ne szipolyozzuk ki a Földet ; 8. A pazarlás megszüntetése ; 9. Szerényebb életmód ; 10. Szemléletváltás, több tanulás; 11. Szemléletváltás, összefogás és megegyezés a globális kérdésekben; 12. Szemléletváltás, nem a gyermek tart el engem; 13. Szemléletváltás, ami az egyénnél kezdődik és az ország szintjén ér véget; 14. Szemléletváltás, a környezetvédelem tudatosítása oktatással az emberekben; 15. Szemléletváltás minden szinten, a gazdagok részéről több perspektivikus cél támogatása; 16. Szemléletváltás, ami a kizsákmányolást minden tekintetben elítéli; 17. Szemléletváltás, a fogyasztás jelentős visszafogása ; 18. Szemléletváltás a föld „művelése” tekintetében: környezetbarát művelés.
	Környezetvédelem
Települési	1. A környezeti kultúra fokozása; 2. Környezetbarát munkahelyek létrehozása; 3. A környezetvédelem erősítése ; 4. Környezettudatosság; 5. A környezet védelme.
Országos	1. Környezettudatos magatartás; 2. Környezettudatos életszemlélet; 3. A környezettudatosság erősítése; 4. Környezettudatos gondolkodás; 5. Környezetvédelem, a fenntarthatóság elsődlegessége ; 6. Környezetvédelem, környezetvédelem, környezetvédelem.

(Folytatás a következő oldalon.)

(Folytatás)

Szint	Prioritás, eset
Globális	1. Környezetvédelem (tisza levegő, tiszta víz); 2. Környezettudatosság; 3. A környezetvédelem magas szintje; 4. Környezetvédelem, környezettudatos életmód; 5. A környezetvédelmi szempontok fontossága; 6. A környezetvédelmi szabályok betartása; 7. A környezetvédelemre törekvés erősítése; 8. A környezetvédelemre nagyobb hangsúly; 9. A környezetvédelemre még nagyobb hangsúly; 10. Környezetvédelem, szemléletváltás; 11. Környezetvédelem, ökológiai szemléletváltás; 12. Környezetvédelem, a fenntarthatóság elsődlegessége; 13. A környezetvédelem maximális előtérbe helyezése; 14. Környezetvédelem legmagasabb fokon; 15. A környezetvédelem komplex szemléletű kezelése; 16. A környezetvédelem javítása; 17. Környezetvédelem (és minden, ami ezzel jár, tehát a fogyasztás csökkentése); 18. Környezetünk tudatos védelme; 19. Környezetünk megóvása; 20. Környezettudatosság, vizek védelme; 21. Környezettudatosabb szemlélet; 22. Környezettudatos gondolkodás; 23. Környezettudatos élet; 24. Klímavédelem; 25. Szelektív hulladékszállítás, -feldolgozás, -újrahasznosítás; 26. A környezetvédelem prioritása; 27. A környezetvédelem komolyan vétele; 28. Környezetvédelem állami beavatkozással; 29. Környezettudatosság-környezetvédelem; 30. Környezettudatos életmód (a multicégek környezetkárosítóanyag-kibocsátásának csökkentése); 31. A kizsákmányolás (azaz a természet, az egyes népek, csoportok egymás elleni kizsákmányolása) megszüntetése; 32. Kevesebb pazarlás; 33. Kevesebb repülőjárat, kevesebb fosszilis energiát használó jármű.

* A bevezetőben szereplő értelmezéssel egybevetésként vastag betűvel emeltük ki.

Mint korábban említettük, annak érdekében, hogy az eddig (globálisan) kudarcnak tekinthető fenntarthatósági erőfeszítések hatékonyra váljanak, változásra van szükség az egyéni tudati térben, illetve a „társadalom tudati szférájában” (Faragó 2013, 20. old.). A szemléletváltás a szintenkénti jelentésektől (közösségi kohézió, politika/korrupció, ökológiai szemléletváltás) függetlenül befelé irányultságot, a megoldást első lépésben belül kereső attitűdöt jelez, szemben az olyan esetekkel, mint az állami segítség, több forrás, nagyobb jövedelem, befektetők, több gyermek, munkahelyek stb. Ebből a szempontból a szemléletváltás címszavas esetei a diszkontálás szempontjából relevánsnak tekinthetők, pontos jelentésük ismerete nélkül is.

A környezetvédelem esetében a magyarázott esetek jelentésének viszonylagos homogenitása miatt a címszavas esetek jelentése biztosabban valószínűsíthető. Nem zárható ki, hogy a válaszadók a környezetvédelem eseteken, környezettudatosság eseteken olyasmiról írtak, ami elsődlegesen nem a természeti környezet védelmére utal, de ennek több szempontból is kicsi a valószínűsége. Az önkormányzatok környezetvédelmi programjaiban a törvényi előírások szerint (1991. évi XX. törvény, 1995. évi LIII. törvény) szerepelnek azok a feladatok, melyek közvetlenül (például a helyi jelentőségű természeti értékek védetté nyilvánítása és a megóvásukról történő gondoskodás, a vizek/a levegő minőségének ellenőrzése) vagy közvetetten (például hulladék-gazdálkodás, szennyvízkezelés) a természeti környezetet védik. A Local Agenda 21 programok Környezetvédelem pillére is elsődlegesen a természeti környezet védelmét

jelenti. Végezetül a környezetvédelem a közbeszédben és különösen a fenntarthatósággal összefüggésben elsősorban szintén a természeti környezet védelmére (klímavédelem, vízkészletek védelme, a biológiai sokféleség megőrzése stb.) utal.

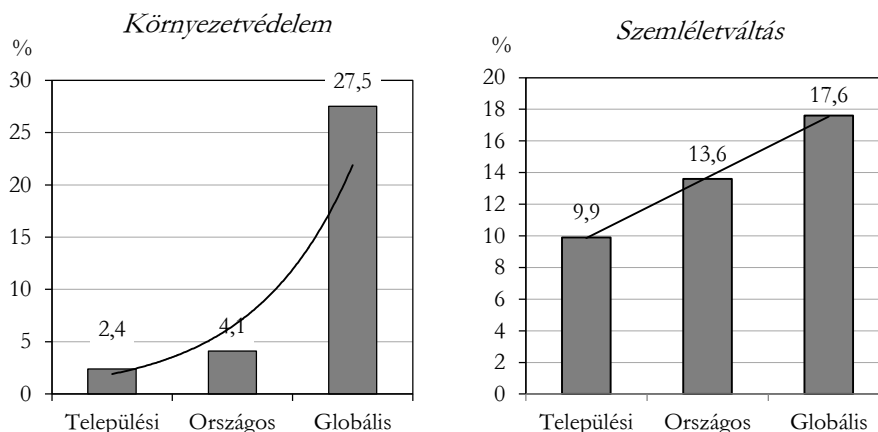
A két prioritás egymást feltételezi. Ezt a 2. táblázatban bemutatott olyan esetek is alátámasztják, mint szemléletváltás a környezetvédelem területén; környezetvédelem, ökológiai szemléletváltás; környezetvédelem (és minden, ami ezzel jár, tehát a fogyasztás csökkentése). Elsősorban a globális szintnél az is kiderült, hogy a polgármesterek közül sokan tisztában vannak a bevezetőben is kiemelt szemléletváltás fontosságával. Ezt a következő esetek jelzik: szemléletváltozás a Föld tűrőképességével kapcsolatban; szemléletváltás az életmódban; szemléletváltás a fogyasztásban; szemléletváltás – ne szipolyozzuk ki a Földet; a pazarlás megszüntetése; szerényebb életmód.

A 2. ábra a két prioritás relatív gyakoriságát mutatja meg a három területi szinten. A százalékos értékek számításában az egyes szinteken csak a kitöltött cellákat vettem figyelembe.

2. ábra

A környezetvédelem és a szemléletváltás relatív gyakorisága a három területi szinten, a szintek összes prioritásának százalékában, 2015–2016

Relative frequency of Environmental protection and Change in view
as a percentage of all priorities on the three spatial scales

Térben távolodóan a települési-országos-globális szintek mentén növekvő jelentőségűek a vizsgált prioritások. A környezetvédelem tekintetében ez összecseng azon szakirodalmi megállapításokkal, miszerint a felmérésekben a válaszadók a referenciaponttól (virtuálisan) távolodva egyre rosszabbnak ítélik a természeti környezet állapotát (Uzzell 2000, Gifford et al. 2009). A szemléletváltással kapcsolatban nem állnak rendelkezésre szakirodalmi adatok. A térbeli diszkontálás az összes magyará-

zott esetben (2. táblázat), és külön azon esetekben is megfigyelhető, melyek jelentése nagyfokú vagy teljes átfedést mutat a bevezetőben szereplő értelmezéssel. Figyelembe véve, hogy a térbeli diszkontálás alapvetően a referenciaponttól távolodva a vizsgált dolgok értékének és jelentőségének csökkenését jelenti, jelen esetben inkább a fordított térbeli diszkontálás volna a megfelelő kifejezés, mivel a vizsgált jelenségek fontossága a referenciaponttól távolodva (exponenciálisan, illetve lineárisan) nő. A Gifford és szerzőtársai (2009) által vizsgált 18 országban ugyanezen a három területi szinten a természeti környezeti állapotát (5 fokú értékelő skálán vizsgálva) a válaszadók összességében a települési szinten elfogadhatótól (3. skálapont) a globális szintig távolodva rossznak (2. skálapont) minősítették. Ha intervallumszintűnek tekintjük a skála adatait, akkor ez 33,3%-os diszkontálást jelent a területi skála két végpontja között. A polgármesterek esetében vizsgált két prioritás egyes területi szintek közötti diszkontálásának mértékét a 3. táblázat mutatja.

3. táblázat

Az egyes területi szintek közötti diszkontálás mértéke, 2015–2016

Discounting rate between the spatial scales

Prioritás	Globális ↓ Országos	Országos ↓ Települési	Globális ↓ Települési
	(%)		
Környezetvédelem	–84,8	–37,1	–90,4
Szemléletváltás	–19,1	–24,1	–38,5

Hogyan értékelhetők ezek az adatok? Bár a diszkontálás biológiailag kódolt (Wise 2004), mégis jelentős lehet a különbség emberek és állatok között. Mivel az állatoknál a diszkontálás mechanizmusa elsősorban ösztönvezérelt, az állatokra meredek diszkontálás jellemző (Stevens et al. 2005). Az ember tudatosan dönthet arról, hogy milyen mértékben diszkontál időben és térben. A döntés függ a világszemlélettől és az értékrendtől (Iwaki 2011). Míg az óriási mértékben és régóta túlfogyasztó fejlett nyugat-európai országokban térben, időben is meredek diszkontálás figyelhető meg (Dittmar–Bond 2010), addig egyes észak-amerikai indián törzseknél (például irokézek) minden fontos döntésnél alkalmazzák a „hét generáció” (körülbelül 140 év) szabályt, azaz a döntés lehetséges hatásait hét generációra előre végiggondolják (Clarkson et al. 1992).

A következőkben néhány olyan okot elemzek, ami befolyásolhatja a vizsgált két prioritás diszkontálásának a területi szintek közötti intenzitását. A magyar polgármesterek környezetvédelem esetében tapasztalható meredek diszkontálására többféle lehetséges magyarázat adódik. Közülük az egyik szerint azért tulajdonítanak csekély jelentőséget a környezetvédelemnek helyi és országos szinten, mert ezeken a szinteken a környezet állapota jó, a környezetvédelmi tevékenység hatékony, ezért a fenntarthatóság e pillérével jelenleg nem szükséges intenzíven foglalkozni. A kör-

nyezeti teljesítmény index (Environmental Performance Index – EPI) szerint Magyarország 180 ország közül a 28. A „biológiai sokféleség és élőhelyek” alindex minden indikátorára a maximális 100 pontot kaptuk (Hsu et al. 2014). Ennek alapján akár igaz is lehetne az előbbi lehetséges magyarázat. Az Uzzell által vizsgált országokban nem volt összefüggés a térbeli diszkontálás és az objektív környezeti állapot között (Uzzell 2000). Ugyanakkor a Giffordnál az adott ország környezeti fenntarthatóság indexének (Environmental Sustainability Index – ESI) értéke szignifikáns prediktora volt a térbeli diszkontálásnak, és ezt az eredményt megerősítette a Schultz és szerzőtársai (2014) által 25 országra kiterjesztett vizsgálat is. Az utóbbi két tanulmány tehát azt a feltevést támasztja alá, hogy az objektív és a szubjektív környezetértékelés között szignifikáns kapcsolat van. A környezeti problémák globális szinten történő nagyfokú felértékelődése egyes szerzők szerint azzal magyarázható, hogy a globális klímaváltozás egyre intenzívebben jelenik meg a médiában (Dunlap et al. 1993, Gifford et al. 2009). A Dunlap és szerzőtársai (1993) vizsgálatában, a fejlődő országokban ($\bar{x}=62\%$) – köztük az akkor még ide sorolt Magyarországon is – és a fejlett országokban ($\bar{x}=73\%$) megkérdezettek magas arányban ítélték rossznak a globális környezet állapotát. Megfogalmazódik a kérdés: *Térbeli elfogultságról (spatial bias) vagy a valóság pontos érzékeléséről (accurate perception) van-e szó* (Schultz et al. 2014, 285. old.)? A magyar polgármesterek eredményeivel kapcsolatban az intuitív válasz valószínűleg az, hogy azok háttérében inkább térbeli elfogultság, mint pontos helyzetértékelés állhat.

A Dunlap és szerzőtársai (1993, 12. old.) által végzett kutatás magyarországi reprezentatív mintájában a megkérdezettek 48%-a gondolta azt, hogy a környezet állapota települési szinten rossz vagy nagyon rossz. Egy közelmúltban végzett országos kutatásban az önkormányzatok 77%-a szerint javításra szorul a település környezeti, környezetvédelmi, környezet-egészségügyi állapota (Varjú 2013). Ezek az eredmények ellentmondani látszanak annak, hogy a polgármesterek a környezetvédelmet települési szinten az összes fenntarthatósági prioritás mindössze 2,4, országos szinten pedig 4,1%-ában jelölték. A Világ Értékei Felmérés (World Values Survey – WVS) 5. hullámának magyarországi (reprezentatív) mintájában a megkérdezettek 72,7%-a olyan embernek tartotta magát, akinek fontos vagy nagyon fontos a környezet megóvása. Az említett ellentmondás feloldását települési szinten magyarázhatja az, miszerint a polgármesterek ismerik a helyi környezeti problémákat (Varjú 2013), azonban a mindennapi életet és az életminőséget jelentősen befolyásoló kihívások (4. táblázat) sürgetőbbnek tűnnek számukra. Ezek az életminőséget, életkörülményeket jelentősen meghatározó tényezők települési szinten az összes fenntarthatósági prioritás 66,8%-át adják (csak az 5% feletti relatív súlyú prioritásokat kiválasztva). Országos szinten ugyanakkor a keresetek kivételével a prioritások jelentősen diszkontálódnak, így ezen a szinten már nem helytálló az előbbi magyarázat.

4. táblázat

**Az életminőséget települési és országos szinten jelentősen befolyásoló,
5%-nál nagyobb relatív gyakoriságú prioritások, 2015–2016**
Priorities with relative frequency higher than 5% significantly affecting quality
of life at local and country level

Prioritáscsoport	(%)	
	Települési szint	Országos szint
Demográfia	15,6	9,4
Források	17,8	3,3
Munkahelyek	26,1	17,8
Infrastruktúra	6,0	0,6
Keresetek	1,3	7,7
<i>Összesen</i>	<i>66,8</i>	<i>38,8</i>

Egy további lehetséges magyarázatként felmerülhet, hogy egyfajta fordított „felelősségszkontálást” jelent az, hogy a polgármesterek úgy gondolják, hogy minél távolabb van tőlük valaki, annál intenzívebben kellene törődnie a környezettel és annál nagyobb szüksége volna szemléletváltásra (saját szemében a szálkát ...). A környezettel kapcsolatos személyes felelősség háritása Giffordnak a fenntarthatósági törekvések kudarcait elemző tanulmányában is megjelenik, mint lehetséges hatótényező (Gifford 2011). Azonban ennél a magyarázatnál is ellentmondásokba ütközzünk. A korábban hivatkozott Uzzell (2000) féle vizsgálatban a településtől a globális szint felé haladva a környezetért érzett felelősség mértéke csökkent. Ennek alapján nehezen érthető a magyar polgármesterek esetében megfigyelt fordított diszkontálás. A WVS (2014) eredményei szerint a magyar válaszadók 77,6%-a egyetértett azzal, hogy a környezetszennyezést a kormánynak kéne csökkentenie, mégpedig úgy, hogy az a válaszadónak ne kerüljön semmibe. Ezek az eredmények a környezettel kapcsolatos, tevőleges személyes felelősség háritásáról tanúskodnak. Meg kell azonban említeni, hogy míg a hivatkozott reprezentatív felmérés a teljes magyar lakosságból merített, addig jelen vizsgálatnak konkrét célcsoportja volt, így elképzelhető, hogy a polgármesterek szignifikánsan másként válaszolnának ugyanarra a kérdésre.

Lehetséges ok a környezetvédelemmel kapcsolatos döntési kompetenciák hiánya, vagyis a polgármesterek azért értékelik le nagymértékben a környezetvédelem települési és országos jelentőségét, mert úgy gondolják, hogy nincsenek olyan eszközeik, hatásköreik, melyekkel azt érdemben befolyásolhatnák. A szubszidiaritás és a környezetvédelem szorosan összekapcsolódó fogalmak (Bándi 2013). Fodor (2016) az önkormányzatok fenntarthatóságot befolyásoló rendeletalkotási lehetőségeit elemezve arra a következtetésre jutott, hogy az önkormányzatok autonómiája ezen a területen csökken, és a klímavédelem tekintetében erősebb jogosítványokkal kellene rendelkezniük. Egy másik tanulmányban szerzőtársaival így fogalmaz, „... környezeti fenntarthatósági szempontból jelenleg is számos változás, az önkormányzati kom-

petenciák erősítése lenne indokolt, amire van lakossági igény, s amely alkotmányjogi, rendszertani, hatékonysági és más érvekkel is alátámasztható.” (Fodor et al. 2016, 19. old.). Ezek a következtetések alátámasztják a döntési kompetenciák hiányáról alkotott feltevést, és úgy tűnik a fenntarthatóság tekintetében nem elégségesek az önkormányzati döntési kompetenciák. Kérdés azonban az, hogy a fenntarthatóságot érintő döntési jogkörök nagyobb decentralizálása mennyiben változtatna a környezetvédelem vagy akár a szemléletváltás relatív súlyán és a diszkontálás intenzitásán. Miközben egyetértek Fodorról abban, hogy a településeknek nagyobb autonómiával kellene rendelkezniük, a jelenlegi szabályozás mellett is számos kihasználatlan lehetőség van. A Klímabarát Települések Szövetségének (KTSZ) jelenleg 34 település a tagja. (Számuk összhangban van a környezetvédelem települési szinten mért marginális jelentőségével.) A tagtelepülések fenntarthatóság irányába tett lépéseinek vizsgálata azt mutatja, hogy a rendeletalkotáson kívül számos cselekvési lehetőség van a fenntarthatóság frontján. A KTSZ-települések amellett, hogy sikeresen pályáztak kormányzati vagy uniós környezetvédelmi beruházási (Celldömölk, Dombóvár: napelem, szennyvíztisztítás) forrásokra, további, a közösség összefogását igénylő kis forrásigényű tevékenységeket is végeztek. (Például: szemléletformáló képzések [Albertirsa, Tatabánya], komposztálás [Hegyvidék, Szügy], autómentes napok [Nyírbátor], faültetés [Hosszúhetény], saját fizetőeszköz bevezetése [Alsómocsolád] vagy a zöldbeszerzések preferálása [Hosszúhetény]). Van tehát cselekvési tér, de ez döntést igényel, méghozzá olyat, ami tükrözi a közösség, beleértve a polgármesterek értékválasztását is.

A szemléletváltás esetében még nehezebb egyértelmű magyarázatot találni, mivel nincsen összehasonlítható szakirodalmi forrás. A szemléletváltás bevezetőben megfogalmazott ökológiai formája lehet az alapja a hosszú távú fenntarthatóságnak. Ebből a szempontból tehát a szemléletváltás legalább olyan fontos (vagy fontosabb), mint a környezetvédelem.

A 3. táblázat bemutatja, hogy míg az országos → települési irányban a két prioritás diszkontálása között elhanyagolható a különbség, addig globális → országos viszonylatban már az több mint kétszeres. Ennek egyik lehetséges magyarázata az, hogy a szemléletváltás a fenntarthatósággal kapcsolatos közbeszédben vagy a klímavédelemmel kapcsolatos médiahírekben alig jelenik meg. Ugyanakkor úgy tűnik, hogy indirekt módon alátámasztja azokat a korábban hivatkozott véleményeket, miszerint a környezetvédelemmel kapcsolatos kiugró globális értékeket a témának a médiában erősödő jelenléte (is) magyarázza. A szemléletváltás települési, országos és globális szinten tapasztalt jelentős relatív súlya egybeesik azzal az említett szakértői intellemmel, miszerint a külső tér átalakítását belső, az egyéni tudati térben, illetve a társadalom tudati szférájában (Faragó 2013) végbemenő transzformációnak kell megelőznie. A magyarázott esetekből következtetve viszont települési és országos szinten elenyésző lehet azon polgármesterek száma, akik az ideálisnak tekinthető ökológiai jellegű, jelentős fogyasztásmérséklést feltételező (Lorenzoni et al. 2007)

szemléletváltást helyezik előtérbe. A szubszidiaritás kapcsán olyan cselekvési lehetőségeket említettek, melyek forrásigénye általában nem nagy, ugyanakkor jelentősen befolyásolhatják a közösség kohézióját és a fenntarthatóság esélyeit. Ilyen például a szemléletváltás alapjának tekinthető ökológiai szemléletformálás.

A két prioritás diszkontálásának előzőekben felvetett lehetséges okai közül egyik sem ad biztos és teljes magyarázatot a diszkontálás mértékére. Gifford (2011) „A tétlenség sárkányai” című írásában 29 olyan pszichológiai okot sorolt fel, amelyek önmagukban vagy más okokkal együtt magyarázhatják a fenntarthatósággal kapcsolatos tétlenséget. További kutatást igényel annak a feltérképezése, hogy a magyar polgármesterek miért és miért ilyen mértékben diszkontálják térben a környezetvédelmet és a szemléletváltást.

Az ordinális regressziós vizsgálatban a településméret, az életkor és az iskolázottság nem bizonyult szignifikáns magyarázó változónak ($p > 0,05$), a nem azonban országos ($p = 0,017$) és globális ($p = 0,001$) szinten szignifikáns kapcsolatban állt a két prioritásból származtatott változóval. A női polgármesterek az országos szintnél 1,5-ször ($\exp(B) = 1,551$), a globális szintnél pedig 2,5-szer ($\exp(B) = 2,527$) nagyobb valószínűséggel választották ki a két vizsgált prioritás valamelyikét legalább egyszer. A nemek közötti jelentős eltérés globális szinten azért is lényeges, mert a magyarázott esetekből arra lehet következtetni, hogy ezen a szinten értelmezték legtöbbször az ideálshoz hasonlóan a vizsgált két fogalmat. Az eredmények egybecsengenek korábbi kutatási eredményekkel. A férfiak a hosszú távú előnyöket és értékeket nagyobb mértékben diszkontálják, mint a nők (Wilson et al. 2007). Számos ország és korcsoport vizsgálata bizonyítja azt, hogy a nők attitűdjüket, választásait és viselkedésüket tekintve erősebben törődnek a környezettel, mint a férfiak (Zelezny et al. 2000, Cottrell 2003, Xiao–McCright 2013). Nem feltétlenül kell egyetérteni azzal az ökofeminista állásponttal, miszerint a jelenkor szocioökológiai válságának elsődleges oka a férfias világlátás és az ebből fakadó nyugati típusú patriarchális társadalmi berendezkedés (Mies 1998, Plumwood 2002), ugyanakkor az idézett tanulmányok és saját kutatási eredményeink okán érdemes lenne elgondolkodni azon, hogy vajon nem kellene-e a nőket a jelenleginél sokkal nagyobb szerephez juttatni a fenntarthatósággal kapcsolatos döntésekben.

Az empirikus vizsgálatához megfogalmazott hipotézisek csak részben igazolódtak be. Az első hipotézis esetében a környezetvédelem települési és országos szinten valóban csekély súllyal jelenik meg a fenntarthatósági prioritások között, de globális szinten jelentősen felértékelődik. A szemléletváltás aránya mind a három szint esetében számottevő. A második hipotézis mindkét vizsgált prioritás esetében igaznak bizonyult, a polgármesterek mindkét prioritást diszkontálták. A harmadik hipotézis esetében a vizsgált magyarázó változók – a nem kivételével – nem mutattak szignifikáns kapcsolatot a két prioritás eseteiből képzett közös mutatóval.

Összegzés

A tanulmány célul tűzte ki a fenntarthatóság szempontjából kulcsfontosságúnak tartott két prioritás – a környezetvédelem és a szemléletváltás – térbeli diszkontálásának feltárását. A környezetvédelem esetében a külföldi kutatásokkal összevetve jelentősen meredek fordított diszkontálás mutatkozik a települési szinttől a globális felé elmozdulva. Ahogyan a korábbi vizsgálatok, úgy a jelenlegi sem adott egyszerű és egyértelmű magyarázatot a diszkontálás ilyen mértékű meredekségére. Ennek ellenére gyakorlati jelentőségűek az eredmények. Ha elfogadjuk azt az említett megállapítást, hogy a súlyosbodó szocioökológiai helyzetre csak a legerősebb fenntarthatóság irányelvei jelenthetnek megoldást, akkor a környezetvédelem különösen alacsony települési és országos súlya több kérdést is felvet. Milyen hatékonyságú a fenntarthatósággal kapcsolatos mindenkor kormányzati kommunikáció? Milyen súllyal jelent meg a környezetvédelem és a szemléletváltás az oktatás különböző szintjein 1990 óta? Milyen módon lehetne a polgármesterek figyelmét felhívni a környezeti fenntarthatóság és ökológiai szemléletváltás fontosságára? Milyen további döntési kompetenciákat kellene kapniuk az önkormányzatoknak a hatékonyabb környezetvédelmi tevékenységhez? (A szemléletváltáshoz nem kellenek újabb jogkörök.) Hogyan lehetne a „Gondolkodj globálisan, cselekedj lokálisan” fenntarthatósági szlogent tényleges tettekkel alakítani? Ennek „globális fele” tulajdonképpen megvalósulni látszik, hiszen a megkérdezettek közel 30%-a fontos prioritásnak tartotta ezen a szinten a környezetvédelmet. Lokálisan (települési és országos szint) ugyanakkor riasztóak az eredmények. Tabi (2012) a környezetvédelem időbeli diszkontálása kapcsán hasonló következtetésre jutott: „A magyar lakosság rövidlátásának mértéke kétségbeejtő, nemcsak környezetvédelmi okokból, hanem gazdasági szempontokból is.” (220. old.)

A szemléletváltás esetében két értelmezési szinten értékelhetők az adatok. A Faragó (2013) által megfogalmazott és általam is nagyon lényegesnek tartott perspektívából nézve az eredmények némi optimizmusra adhatnak okot. A szemléletváltás említett szűkebb értelmezését alapul véve a környezetvédelemhez hasonlóan gyenge eredmények valószínűsíthetők (a címszavas esetek tartalmával kapcsolatban csak valószínűséget állapíthatunk meg) mind települési, mind országos szinten.

A nők szignifikánsan nagyobb valószínűséggel választották a két prioritás valamelyikét országos és globális szinten, ezért át kell értékelnünk a fenntarthatósággal kapcsolatos döntésekben játszott szerepüket.

A fenntarthatóság szempontjából fontos döntéshozók (nem csak a polgármesterek) fenntarthatóságra vonatkozó térbeli és időbeli preferenciáinak együttes feltérképezésére irányuló országosan reprezentatív felmérés eredményei alapján lehetne csak hatékony kommunikációt, szemléletformálást végezni és a fenntarthatóságra szánt forrásokat megfelelően szétosztani.

IRODALOM

1991. évi XX. törvény a helyi önkormányzatok és szerveik, a köztársasági megbízottak, valamint egyes centrális alárendeltségű szervek feladat- és hatásköreiről.
1995. évi LIII. törvény a környezet védelmének általános szabályairól.
- BÁNDI, GY. (2013): Szubszidiaritás a fenntartható fejlődés környezetvédelmi szemszögéből *Iustum Aequum Salutare* 9 (2): 187–219.
- BAUM, S. D. (2012): *Discounting across space and time in climate change assessment* Doctoral dissertation, The Pennsylvania State University
- BAUM, S. D.–EASTERLING, W. E. (2010): Space-time discounting in climate change adaptation *Mitigation and Adaptation Strategies for Global Change* 15 (6): 591–609.
- BODA, ZS. (2001): A méltányos kereskedelem elvei *Esély* 14 (4): 14–34.
- BÖLCSKEI, V. (2009): Az intertemporális döntések viselkedési közgazdaságtani modelljeinek áttekintése *Közgazdasági Szemle* 56 (11): 1025–1040.
- CAPRA, F. (1982): *The Turning Point: Science, Society and the Rising Culture* Wildwood House, London.
- CHEN, H.–NG, S.–RAO, A. R. (2005): Cultural differences in consumer impatience *Journal of Marketing Research* 42 (3): 291–301.
- CLARKSON, L.–MORRISSETTE, V.–REGALLET, G. (1992): *Our responsibility to the seventh generation: Indigenous peoples and sustainable development* International Institute for Sustainable Development, Winnipeg.
- COSTANZA, R.–DALY, H. E. (1992): Natural capital and sustainable development *Conservation Biology* 6 (1): 37–46.
- COTTRELL, S. P. (2003): Influence of sociodemographics and environmental attitudes on general responsible environmental behavior among recreational boaters *Environment and Behavior* 35 (3): 347–375.
- CSUTORA, M.–KEREKES, S. (2004): *A környezetbarát vállalatirányítás eszközei* KJK Kerszöv., Budapest.
- DALY, H. E. (1977): *Steady– State Economics* Freeman, San Francisco.
- DITTMAR, H.–BOND, R. (2010): I want it and I want it now: Using a temporal discounting paradigm to examine predictors of consumer impulsivity *British Journal of Psychology* 101 (4): 751–776.
- DUNLAP, R. E.–GALLUP JR, G. H.–GALLUP, A. M. (1993): Of global concern: Results of the health of the planet survey *Environment: Science and Policy for Sustainable Development* 35 (9): 7–39.
- EATON, S.–KOSTKA, G. (2014): Authoritarian Environmentalism Undermined? Local Leaders' Time Horizons and Environmental Policy Implementation in China *China Quarterly* 218: 359–380.
- FARAGÓ, L. (2013): Térelméleti alapvetések konstruktivista ismeretelméleti megközelítésben *Tér és Társadalom* 27 (4): 3–29.
- FODOR, L. (2016): A helyi szabályok eltérése a központi előírásoktól – környezetvédelmi megfontolások *Jogtudományi Közöny* 71 (7-8): 353–364.
- FODOR, L.–BARTA, A.–FÓNAI, M.–BÁNYAI, O. (2016): Települési környezetvédelem Magyarországon: Egy kutatás előfeltevései *Tér és Társadalom* 30 (3): 19–39.

- FREDERICK, S.–LOEWENSTEIN, G.–O'DONOGHUE, T. (2002): Time discounting and time preference: A critical review *Journal of Economic Literature* 40 (2): 351–401.
- GATTIG, A. (2002): *Intertemporal decision making: studies on the working of myopia* Pedagogische en Sociologische Wetenschappen aan de Rijksuniversiteit Groningen, Groningen.
- GELENCSE, K. (2003): Grounded theory *Szociológiai Szemle* 13 (1): 143–154.
- GIFFORD, R. (2011): The dragons of inaction: Psychological barriers that limit climate change mitigation and adaptation *American Psychologist* 66 (4): 290–302.
- GIFFORD, R.–SCANNELLA, L.–KORMOSA, C.–SMOLOVAB, L.–BIELC, A.–BONCUD, S.–CORRALE, V.–GÜNTHERFF, H.–HANYUG, K.–HINEH, D.–KAISERI, F. G.–KORPELAJ, K.–LIMAK, L. M.–MERTIGL, A. G.–MIRAM, R. G.–MOSERN, G.–PASSAFAROO, P.–PINHEIROP, J. Q.–SAINIQ, S.–SAKOR, T.–SAUTKINAS, T.–SAVINAN, Y.–SCHMUCKT, P.–SCHULTZU, W.–SOBECKT, K.–SUNDBLAD, E. L.–UZZELL, D. (2009): Temporal pessimism and spatial optimism in environmental assessments: An 18-nation study *Journal of Environmental Psychology* 29 (1): 1–12.
- GODA, P. (2012): *Új rendszerszemléletű helyzetfeltérési módszer a vidéki területek fejlesztésében* Doktori értekezés, Szent István Egyetem, Regionális Tudományok Doktori Iskola, Gödöllő.
- HANNON, B. (1994): Sense of place: geographic discounting by people, animals and plants *Ecological Economics* 10 (2): 157–174.
- HANSEN, J.–SATO, M.–KHARECHA, P.–VON SCHUCKMANN, K.–BEERLING, D. J.–CAO, J.–MARCOTT, S.–MASSON-DELMOTTE, V.–PRATHER, M. J.–ROHLING, E. J.–SHAKUN, J.–SMITH, P. (2016): Young People's Burden: Requirement of Negative CO₂ Emissions *Earth System Dynamics* (in review)
- HAY, R. (2005): Becoming Ecosynchronous, Part I The Root Causes of Our Unsustainable Way of Life *Sustainable Development* 13 (5): 311–325.
- HEDLUND-DE WITT, A.–DE BOER, J.–BOERSEMA, J. J. (2014): Exploring inner and outer worlds: A quantitative study of worldviews, environmental attitudes, and sustainable lifestyles *Journal of Environmental Psychology* 37: 40–54.
- HSU, A.–EMERSON, J.–JOHNSON, L.–MALIK, O.–SCHWARTZ, J. D.–ALLISON, A.–COPLIN, K.–GUY, S.–LUJAN, B.–HAWKINS, N.–LIPSTEIN, R.–MIAO, W.–MALA, O. (2014): The 2014 *Environmental Performance Index* Yale Center for Environmental Law & Policy, New Haven, CT.
- HUESEMANN, M.–HUESEMANN, J. (2011): *Techno-fix: why technology won't save us or the environment* New Society Publishers, Gabriola Island, BC Canada.
- IWAKI, Y. K. (2011): *The culture of green: The role of cultural worldviews, psychological connectedness, time discounting, and social norms in environmental decisions* Doctoral dissertation, Columbia University.
- JONES, B.–RACHLIN, H. (2006): Social discounting *Psychological Science* 17 (4): 283–286.
- KAJNER, P.–LÁNYI, A.–TAKÁCS-SÁNTA, A. (szerk.) (2013): A fenntarthatóság felé való áttérési jó példái Magyarországon MIS-ÖKO Kft., Budapest.
- KIM, B.–SUNG, Y. S.–MCCLURE, S. M. (2012): The neural basis of cultural differences in delay discounting *Phil. Trans. R. Soc. B.* 367 (1589), 650–656.

- KOZAK, J.–LANT, C.–SHAIKH, S.–WANG, G. (2011): The geography of ecosystem service value: The case of the Des Plaines and Cache River wetlands, Illinois *Applied Geography* 31 (1): 303–311.
- KUKELY, GY. (2011): A nagyvárosok felértékelődése a külföldi működőtőke-beruházások telephelyválasztásában *Tér és Társadalom* 20 (4): 111–125.
- LORENZONI, I.–NICHOLSON-COLE, S.–WHITMARSH, L. (2007): Barriers perceived to engaging with climate change among the UK public and their policy implications *Global Environmental Change* 17 (3): 445–459.
- LYNCH, T.–NORRIS, S. (2016): On the Enduring Importance of Deep Ecology *Environmental Ethics* 38 (1): 63–75.
- MEI, W. A. N. G.–RIEGER, M. O.–THORSTEN, H. E. N. S. (2011): How Time Preferences Differ: Evidence from 45 Countries *Swiss Finance Institute Research Paper Series* 52: 115–135.
- MEZEI, C. (2007): *A települési önkormányzatok szerepe a helyi gazdaság fejlesztésében Doktori értekezés*. Pécsi Tudományegyetem Közgazdaság-tudományi Kar Regionális Politika és Gazdaságtan Doktori Iskola.
- MIES, M. (1998): *Patriarchy and accumulation on a world scale: Women in the international division of labour* Palgrave Macmillan, Basingstoke, UK.
- MUSSON, C. (1974): Local attitudes to population growth in South Buckinghamshire In: Perry, H. B. (Ed.) *Population and its problems: A plain man's guide*. pp. 392–393., Clarendon Press, Oxford.
- NAESS, A.–DRENGSON, A. R.–DEVALL, B. (2008): *Ecology of wisdom: writings by Arne Næss* Counterpoint Press, Berkeley, CA.
- NEMES NAGY, J.–TAGAI, G. (2009): Területi egyenlőtlenségek, térszerkezeti determinációk *Területi Statisztika* 49 (2): 152–169.
- NICOLESCU, B. (2010): Methodology of transdisciplinarity: Levels of reality, logic of the included middle and complexity *Transdisciplinary Journal of Engineering and Science* 1 (1): 19–38.
- NORTON, B.–HANNON, B. (1997): Environmental values: a place-based approach *Environmental Ethics* 19 (3): 227–245.
- PERRINGS, C.–HANNON, B. (2001): An introduction to spatial discounting *Journal of Regional Science* 41 (1): 23–38.
- PLUMWOOD, V. (2002): *Feminism and the Mastery of Nature* Routledge, London and New York.
- SAMUELSON, P. A. (1952): Probability, utility, and the independence axiom *Econometrica: Journal of the Econometric Society* 20 (4): 670–678.
- SCHULTZ, P. W.–MILFONT, T. L.–CHANCE, R. C.–TRONU, G.–LUÍS, S. –ANDO, K.–RASOOL, F.–ROOSE, P. L.–OGUNBODE, C. A.–CASTRO, J. GOUVEIA, V. V. (2014): Cross-cultural evidence for spatial bias in beliefs about the severity of environmental problems. *Environment and Behavior* 46 (3): 267–302.
- SKRABSKI, Á.–KOPP, M. (2008): A bizalom, mint a társadalmi tőke központi jellemzője *Vigilia* 73 (10): 722–730.
- SMITH, A. (1759). reprinted 1982. The Theory of Moral Sentiments, 1–24.
- SMITH, T. E. (1975): An axiomatic theory of spatial discounting behavior *Papers in Regional Science* 35 (1): 31–43.

- STEFFEN, W.–RICHARDSON, K.–ROCKSTRÖM, J.–CORNELL, S. E.–FETZER, I.–BENNETT, E. M.–BIGGS, R.–CARPENTER, S. R.–DE VRIES, W.–DE WIT, C. A.–FOLKE, C.–GERTEN, D.–HEINKE, J.–MACE, G. M.–PERSSON, L. M.–RAMANATHAN, V.–REYERS, B.–SÖRLIN, S. (2015): Planetary boundaries: Guiding human development on a changing planet *Science* 347 (6223): 1259855.
- STEVENS, J. R.–ROSATI, A. G.–ROSS, K. R.–HAUSER, M. D. (2005): Will travel for food: spatial discounting in two new world monkeys *Current Biology* 15 (20): 1855–1860.
- SUVOROV, N.–SUVOROVA, I. (2015): The Concept of Holistic and Sustainable Development Based on Harmony *European Journal of Sustainable Development* 4 (2): 227–234.
- SZLÁVIK, J.–TURCHANY, G. (2002): *Útmutató a Fenntartható Fejlődés Helyi Programja (LA21) elkészítéséhez* BME Környezetgazdaságtan Tanszék, Budapest.
- TABI, A. (2012): A megnyilvánult és kinyilvánított időpreferenciák-mennyire vagyunk rövidlátók? In: CSUTORA, M.–KEREKES, S. *Fenntartható fogyasztás? Trendek és lehetőségek Magyarországon* pp. 198–223., OTKA 68647 kutatás eredményei. AU-LA, Budapest.
- TAKAHASHI, T.–HADZIBEGANOVIC, T.–CANNAS, S. A.–MAKINO, T.–FUKUI, H.–KITAYAMA, S. (2009): Cultural neuroeconomics of intertemporal choice *Neuro Endocrinol. Lett.* 30 (2): 185–191.
- UZZELL, D. L. (2000): The psycho-spatial dimension of global environmental problems *Journal of Environmental Psychology* 20 (4): 307–318.
- VARJÚ, V. (2013): A települési önkormányzatok környezetvédelmi orientáltsága *Comitatus-Önkormányzati Szemle* 23 (213): 21–36.
- VOINOV, A.–FARLEY, J. (2007): Reconciling sustainability, systems theory and discounting *Ecological Economics* 63 (1): 104–113.
- WASHINGTON, H. (2015). *Demystifying sustainability: towards real solutions* Routledge, London.
- WILSON, M.–DALEY, M.–GORDON, S. (2007): *The evolved psychological apparatus of human decision making is one source of environmental problems* Transaction Publishers, Piscataway, NJ, USA.
- WISE, R. A. (2004): Dopamine, learning and motivation *Nature Reviews Neuroscience* 5 (6): 483–494.
- WVS (2014): *WORLD VALUES SURVEY Wave 5 2005-2008 OFFICIAL AGGREGATE* v.20140429. World Values Survey Association (www.worldvaluessurvey.org). Asep/JDS, Madrid SPAIN.
- XIAO, C.–MCCRIGHT, A. M. (2013): Gender differences in environmental concern: revisiting the institutional trust hypothesis in the USA *Environment and Behavior* 47 (1): 17–37.
- ZELEZNY, L. C.–CHUA, P. P.–ALDRICH, C. (2000): New ways of thinking about environmentalism: Elaborating on gender differences in environmentalism *Journal of Social Issues* 56 (3): 443–457.
- ZSOLNAI, L. (2015): Spirituality, Ethics and Sustainability In: ZSOLNAI, L. (ed.) *The spiritual dimension of business ethics and sustainability management* pp. 3–11., Springer International Publishing Switzerland.
- ZSOM, B. (2015): A jóllét mérése hátrányos helyzetű régiókban *Területi Statisztika* 55 (3): 273–287.